

Jyske Ås, det danske Hallingskarvet

Flere har spurt meg om det er mulig å gå seg bort i de danske fjellene? Sånn at man ikke lenger aner hvor man er, og at det ikke er noen hjelp i å se på hvilken side av trærne maurtuene ligger? Eller hvor mosen vokser tettest? Sånn at noen må sette i gang *leteaksjon*? Sånn at det blir fjernsynsreportasjer av det? At selv *sportssendingene* på fjernsynet blir avbrutt av ekstrasingler fra nyhetsredaksjonen? Nordmenn flest bør være kjent med fjellvettreglene (selv om det kanskje ikke alltid virker slik), og vet at man ikke skal legge ut i ukjent terreng uten kart og kompass. Dessuten skal man fortrinnsvis også ha vekslet noen ord med kjentfolk som sitter på en benk utenfor Samvirkelaget. Det er barnelærdommen vår, så vi vet at mennesker kan bli borte. De fleste blir også funnet, ofte i live, men slett ikke alltid. Men er det slik i Danmark også? spør folk.

Ja, svarer jeg da. Det er *fullstendig* mulig å gå seg bort i Danmark. Jeg er imidlertid ikke sikker på om noen vil komme og lete etter deg, slik vi har for vane å gjøre i Norge når folk savnes i skog og mark eller på fjellet. Jeg tviler sterkt på at et Sikorsky-helikopter vil sveve over trekronene med varmesøkende kamera. "*Al færdsel sker på eget ansvar*" heter det i forskriftene. Det mener man på alvor.

Hvis du unngår å gå i ring, vil du komme til folk på et eller annet tidspunkt. Spørsmålet er *når*, og *hvilken form* du vil være i når du igjen befinner deg blant menneskene. Slett ikke alle er i stand til å forflytte seg kilometervis i uveisomt og myggfylt terreng. (Danske mygg står ikke tilbake for sine slektninger på Finnmarksvidda, bare så du vet det.) Å være *født* i Norge er ingen garanti for å finne frem. Et medlemskort i

Turistforeningen gir deg ingen fordeler i den danske fjellheimen. Her finner du ingen røde t-er. Nordmenn er ikke født med støvler på bena. Så dansk terreng skal du absolutt ta alvorlig. Jeg gir bare denne ene advarselen. (Det burde være nok.)

Et av *de fineste stedene* å gå seg bort er Jyske Ås. Hvis jeg skal velge *ett sted* å gå meg bort, vil jeg uten forbehold foretrekke Jyske Ås. Nesten tre mil lang, fem kilometer på det bredeste, og opptil 136 meter høy, rager Jyske Ås markert over landskapet omkring. Der inne kan du la angsten gripe deg og panikken komme krypende når du oppdager at det er dine egne fotspor du følger. Ble det ikke veldig fort mørkt? Hva var det som knaket der borte?

Et slags Hallingskarv i Danmark

Skal jeg sammenligne Jyske Ås med noe hjemlig, må det bli *Hallingskarvet*. Likheten er på mange måter slående. Jyske Ås er et like dominerende landskapselement som Hallingskarvet. Nesten samme hvor du er i Vendsyssel, kan du se Jyske Ås, på samme måte som du ser Hallingskarvet fra Ustaoset eller Raggsteindalen. Majestetisk. Alltid

tilstede. Oppstigningen til Knøsen er kanskje lettere enn til Prestholtskardet, men *forventningene* idet du når toppen, er de samme. Følelsen av å ha nådd så langt et menneske kan nå, akkurat der, akkurat da. Å stå helt øverst.

Forfatteren Ole Kristofer Randers skriver i diktet "Tilfjelds!":

*"Men naar du saa endelig staar paa Toppen
og skuer vidt over Land,
da ser du det stolteste Billed,
som verden deg vise kan."*

Randers var sant nok en nordmann som hyllet vestlandsnaturen, men dette diktet har like stor gyldighet i Danmark. (Hvis vi ser bort fra det verset med svarte pigger og hvite breer.)

Høyderyggen ble dannet i siste istid, men *hvordan* dannelsen skjedde, hersker det stor tvil om blant fagfolk. Én teori er at isen skjøv sammen en formidabel endemorene (formidabel er et understatement), en annen at åsen er en avleiring i en tunnel under isen, men strengt tatt er det ingen som tror på noen av disse. At isen har hatt en finger med i spillet, er Danmarks nest største sten, Troldstenen, et vitne om. (Den *største* stenen - Dammenstenen - ligger forøvrig like utenfor Hesselager på Øst-Fyn. Mer om den annetsteds.) Sagnet vil riktignok at et troll kastet stenen (derav navnet) mot Gammelkirke ved Thorup, men bommet. (Troll har forøvrig en sjelden evne til å bomme på kirker.) Hvilket, etter min mening, kan være en like god forklaring. Det var ingen som var her under istiden og så at breen flyttet stenen med seg, var det vel? Så hvorfor kan vi ikke tro på historien om trollet, i det minste noen timer i storskoven?

Snøen legger seg på Jyske Ås lenge før det finnes et fnugg på lavlandet nedenfor. Snøen kommer alltid *først* i

høyden - også i Danmark - og blir liggende *lenger*. Jeg vet at tanken er merkelig, på grensen mot det overnaturlige. Og selv om 136 meter bare gjør Åsen til det 20. høyeste punktet i landet, rager den mer enn høyt nok til å skape klimatiske forskjeller på de respektive sider. Du kan oppleve at været skifter idet du passerer toppen. At det er solskinn (eller ihvertfall opphold) på østsiden mens det regner på vestsiden. Skyene skal over Jyske Ås, og da kan de ikke slepe på unødig vann.

Det finnes én vesentlig forskjell fra Hallingskarvet - Jyske Ås kan du nemlig forsere med bil. (Det hadde vi gjort med Hallingskarvet også, hvis enkelte bilister hadde fått det som de ville.) Når du seiler med ferge til Frederikshavn og tenker deg videre nedover Jylland (eller endog mot Europa), kan du (hvis du er observant) se et skilt som peker mot høyre ved motorveien: Jyske Ås, står det, og selv om du kanskje ikke legger merke til det, går E45 faktisk *oppover* akkurat her. Antagelig tenker du ikke så nøye over det, for snart er du forbi og på vei i retning Aalborg. Men sett at du i et anfall av ren *nysgjerrighet* hadde skrudd på blinklyset, svingt av og bremsset ned for å finne ut hva denne Jyske Ås måtte være for noe, *hva da?* Hva hadde du opplevd?

Jyske Ås, eller bare Åsen som de innfødte kaller den, fikk først i moderne tid sitt samlende navn. Tidligere var det vanlig å omtale hvert område med sitt egennavn: Storskoven, Allerup Bakker, Vesterskov, Dannerhøj eller Grønskov. Man hadde ikke noe forhold til åsen som sådan, bare til sine nærmeste omgivelser. De gamle navnene lever likevel i beste velgående, den dag i dag.

Åsen er dekket av skog, og først nede i skråningene og inne i sidedalene brer landbruksjorden seg utover. Ikke fet og god som tilfelle gjerne er i Danmark, men

skrinn og mager. Her bodde *småkårsfolket*, som ville bosatt seg andre steder hvis de bare hadde fått muligheten. Slik fikk Jyske Ås tidlig rykte som et tilholdssted for fattigfolk, kriminelle, prostituerte og røvere, eller andre samfunnet hadde utstøtt. De levde neppe noe enkelt liv (men de hadde i det minste en fantastisk utsikt). Skikkelige folk tenkte seg om minst to ganger før de våget å krysse åsen, og ville gjerne ha latt det være om det ikke var for at *veien rundt* var så lang. Det fortelles at en flokk bønder i 1841 brøt seg inn i et fattighus på Stagsted Hede og drepte beboerne, ene og alene på *mistanken* om at de sto bak ran og overfall i området. Hendelsen ga opphav til uttrykket at Vendsyssel "*ligger nord for landets lov og rett*". Helt frem til mellomkrigsårene bodde menneskene her i primitive hytter. Den siste beboer (ved Sømosen i Storskoven) døde visstnok i 1938. Lokale stedsnavn som "Røverhullet" og "Hængte mans gran" antyder at kanskje ikke alle beboerne var mors beste barn. Enkelte kulturplanter, som humle og skvallerkål, kan fortsatt avsløre beliggenheten, men selve hyttene er så godt som forsvunnet. I dag har mer fornemme mennesker med tykke lommebøker kjøpt opp mange av småbrukene. Det har blitt *fint* å bo ved Jyske Ås.

Den Jyske Ås kan deles inn i tre hovedområder: Lengst i syd finner du Dronninglund Storskov (hvor Nord-Jyllands høyeste punkt Knøsen ligger), i midten finner du Stagsted Skov og Allerup Bakker og lengst i nord Pajhede Skov (med den gjengrodde Søhedens Bakke). Storskoven er den mest trafikkerte, mens ensomheten preger Allerup Bakker. Hit kommer det sjelden folk, selv ikke lokalbefolkningen. Hvorfor? Si det, for naturopplevelsen i Åsen er sjelden sterkere enn akkurat her.

Men la oss begynne i sydenden, med Dronninglund Storskov.

Uidentifisert mystisk teglkloss

Man kan si så mye om Storskoven, og det skal jeg også gjøre, bare jeg først får fortelle om det store mysteriet. Like ved Knøsen (eller Knaghøj, som vi snart skal bli kjent med) står en ubestemmelig gjenstand. Det vil si, *helt* ubestemmelig er den ikke. Den er laget i teglsten (altså kan vi slå fast at det ikke dreier seg om en *monolitt*, lik den vi kjenner fra Arthur C. Clarkes forfatterskap), og den har forholdstallene 1 : 1 : 2, hvor 2 står for høyden. Ikke et skilt forteller hva dette er. Ei heller er den plassert på det høyeste punktet, for Knøsen ligger bare et titalls meter unna. Hva er dette? Hvem har bygget klossen? Hvorfor? Når?

De flere hundre år gamle bøketrærne gjør sitt til å understreke den forunderlige stemningen.

Mysterier lar seg løse. Heldigvis.

Historien forteller at omkring 1902 bygget Rasmus Mølle og kroinnehaver Peder Lodbjerg fra Flauenskjold et

tårn her, i tråd med fjellets tradisjon som utsiktspunkt. Knøsen ble allerede i 1807 brukt av engelskmennene for å holde signalkontakt med skipene som lå til ankers mellom Læsø og Asaa. Den engelske flåten var da underveis til København, hvor den bombarderte byen og satte hele den danske orlogsflåten ut av spill (eller rett og slett rippet de beste skipene). Storbritannia hadde lite til overs for Danmark-Norges utenrikspolitiske orientering mot Frankrike. Resultatet av raidet var at Danmark-Norge erklærte Storbritannia krig og sluttet forbund med Napoleon. Krig var neppe billigere dengang enn det er i dag, og krigsårene medførte enorme utgifter med påfølgende inflasjon, hvilket resulterte i statsbankerotten i 1813. 14. januar året etter måtte Danmark avstå Norge til Sverige i Kielfreden, og vi vet jo alle hvordan det gikk.

Tårnet til Peder og Rasmus sto helt til et nytt tårn ble bygget i 1930. I 1939 (eller 1932, her er historien litt uklar) ble det solgt til Geodætisk Institut for den ringe sum av 500 kroner, men de fikk liten glede av tårnet. Da tyskerne okkuperte Danmark 9. april 1940, sørget skogens eier Esbern von Folsach umiddelbart for at tårnet ble revet, fordi han ikke ønsket at okkupasjonsmakten skulle ha nytte av det i overvåkingen av det danske folk. Etter krigen har det ikke blitt reist noe nytt til erstatning for det nedrevne tårnet, men gudene skal vite at det trengs. Skogen er fullstendig i ferd med å ta overhånd, og utsikten forsvinner i det du leser dette. Tårn eller motorsag må til.

Geodætisk Institut (og nå nærmer vi oss *løsningen* på gåten) var ansvarlig for den mystiske teglklossen. Denne utgjorde et fundament for de astronomiske instrumenter som ble benyttet til gradoppmålingen av det såkalte "1. ordensnet" (et slags skjelett) som Danmarks kart er

basert på. Instrumentene er borte, men postamentet står altså tilbake. En og annen har rispet inn navnet sitt på teglstenene. Narren skriver sitt navn overalt, også på postamenter for astronomiske instrumenter.

Men før vi går nærmere inn på forskjellen (eller snarere *likheten*) mellom Knøsen og Knaghøj, la oss se på Dronninglund Storskov som helhet.

Dronninglund Storskov, mer enn bare en skov
Storskoven! Ikke bare en skov, men en *storskov*. Neppe tilstrekkelig til å rokke en skogbonde fra Østerdalen, men likevel. Det er dimensjoner over storskoven, selv for en bortskjemt østerdøl. Den rager som en bølge av rødgran og grønn bøk, med bratte skrenter, steile bakker og dype daler, men også med fuktig myrland. Blåne bak blåne. Eldgamle trær. Storvilt. Rev. Grevling. Rovfugler.

Navnet har skogen fra Dronninglund Slot. Det var angivelig nonner av Benediktinerordenen som fant omgivelsene så naturskjønne at de opprettet et kloster her på 1100-tallet: Hundslund Nonnekloster, som det het den første tiden. Nøyaktig tidspunkt for grunnleggelsen er ukjent, fordi bøndene i sin vrede over å ha blitt misbrukt av slottet like gjerne fôret grisene etter reformasjonen med klosterets eldste dokumenter.

Det finnes også en annen som er tillagt æren for grunnleggelsen av klosteret, biskop Odinkar den Yngre (Eller "den Store", som ettertiden kalte ham) i Nord-Jylland. Han var sterkt delaktig i innføringen av kristendommen i Danmark, sammen med Odinkar den Eldre (Eller "den Hvite", som ettertiden kalte ham. Er det bare jeg som får en assosiasjon til Gandalf?), og døde i 1043.

Første gang Hundslund Nonnekloster nevnes i skriftlige kilder, er i et testamente fra 1264 og et annet fra 1268, da en adelig frue lot nonnene arve deler

av sitt jordiske gods. Klosteret måtte således ha vært en betydelig og vel ansett institusjon på det tidspunktet, en posisjon det tar tid å opparbeide seg. Dronning Margrethe 1 gjorde klosteret til et av de rikeste i landet med sitt gavebrev av 6. juli 1393, da det kom i besittelse av mer enn 100 gårder i Vendsyssel.

Etter reformasjonen tilhørte klosteret forskjellige velbeslåtte eiere, og ble i 1690 overtatt av Christian Vs dronning Charlotte Amalie som omdøpte det til Dronninglund. Og derav navnet Dronninglund Storskov. Slottet drives i dag som et hotell, og appellerer til alle (oss) som har sans for historiefortellende bygninger. Resten av historien foreslår jeg at du opplever i tre dimensjoner - på hotellet.

Knøsen? Knaghøj? Eller er det omvendt?

Det er noe med forvirringen omkring topper, og særlig når man skal avgjøre *hvilken* av dem som er *høyest*, som er merkelig. Man blir liksom ikke enige, selv om jeg er fristet til å si at det må da være enkelt nok? Det kan ikke være så vanskelig? Kan det? Galdhøpiggen eller Glittertind? Ejer Bavnehøj eller Yding Skovhøj? Knøsen eller Knaghøj? Ekseplene er flere.

Skriftlige kilder (som Skov- og Naturstyrelsens folder om *vandreture* i Dronninglund Storskov) oppgir *Knøsen* som det høyeste punktet i Storskoven og dermed på Jyske Ås (og hele Vendsyssel, når vi først er i gang). 136 meter skal den være. Over havet.

Men vent nå litt, er det så sikkert at det er *Knøsen* som er høyest? Slik det har hersket misforståelser om hva som er Danmarks høyeste punkt, har det også hersket uenighet om hvilken topp som er hvilken på Jyske Ås. (Vi var en periode ikke enige om hvilken topp som var høyest i Norge, men vi er i det minste enige om hvilken av toppene som er hvilken.) Kart over Storskoven fra 1882 (tegnet noen år før Geodætisk Institut tegnet sitt) viser at høydepunktet heter Knaghøj. Men av årsaker som er ukjente for historien, valgte fagfolket å kalle dette punktet for *Knøsen*, med den følge at sistnevnte navn har opptrådt på alle landets kart i ettertid.

Sagnet forteller om godseieren Knar og hans svenn *Knøs*, som sto på hver sin topp når de var oppe på åsen for å se ut over landskapet. Knar tok den høyeste, mens *Knøs* måtte nøye seg med den laveste.

Det er mulig at geodetene hadde sine grunner til å døpe om toppen, og selv om ingen lenger vet hva de grunnene måtte være, er det greit nok å la det være som det har vært. Spist er spist, og så videre. Arkitektene kan håpe på at plantene skal dekke over feil de har gjort, for geodeter er det verre.

Men, strengt tatt, det er ennå mulig. De skal lage nye kart, og da kan vel Knaghøj få lov til å få sin rettmessige plass på tronen? Og rett skal være rett: Skov- og Naturstyrelsen underslår ikke at et navneskifte har funnet sted.

På Knaghøj skal det også ha stått et tårn, visstnok bygget i 1870. Tårnet ble revet i 1902, og historien forteller at mannen som kjøpte det til nedrivning, falt ned og brakk nakken.

Allerup Bakker og Stagsted Skov, de ukjente partiene
Jeg nevnte for litt siden at hvis man skal gå seg bort i Danmark, er Jyske Ås et av de fineste stedene å gjøre akkurat det. Jeg snakker av erfaring. I skumringen, med vrikket fot og i øsende regnvær har jeg humpet under trekronene og undret meg på om kongler eller stegt fløsk skulle stå på menyen denne dagen. Var det ikke *der* jeg kom fra? Eller var det *der*? Det treet så da kjent ut? Eller? Kanskje ikke? Men her sitter jeg altså, og taster i vei og kan bevitne at det gikk bra. Jeg klatret opp i et tre (en øvelse som slett ikke anbefales med vrikket fot) og fikk øye på bladene til en vindmølle som dukket opp og ned i løvverket. Da visste jeg hvor jeg var. Tre kilometer ute av kurs.

Ikke noe sted langs den Jyske Ås får du inntrykk av villskap og ensomhet som i Allerup Bakker og Stagsted Skov. Et sterkt kupert landskap med tett granskog eller enorme, brede bøge bringer tankene hen på eventyrene til

brødrene Grimm. Om du treffer folk her? Kanskje. Men ikke regn med det. Jeg har ennå ikke møtt noen. Om du møter dyr? Jada. Flere enn folk, selv om dyrelivet i en skog sjelden er særlig iøyenfallende.

Når det er sagt, skal det også sies at langs hele Jyske Ås fra Dronninglund til Østervrå går en kombinert gang- og sykkelsti, merket med blå skilter, og med enkelte avstikkere som er rene gangstier. Vendsysselstien rute 201 er navnet, og en folder får du tak i på turistkontoret eller ved Dronninglund Slot.

Det høyeste punktet er Storstensbakke, 109 meter over havet, og ligger inne i en tett skog. Hit kommer du ikke for å nyte utsikten, men for å kunne krysse av enda en fjelltopp på listen. Litt lenger sør ligger Skelbakken, som med sine 102 meter, ikke har det fnugg mer utsikt å by på.

Jeg må, siden du har tatt turen helt til Allerup Bakker, få lov til å rette oppmerksomheten mot *Dannerhøj*. Med sine 93 meter over havet er den unntaket som bekrefter regelen om at denne boken handler om *høyfjellet* i Danmark. Denne (høyst igjengrodde) toppen fikk sitt navn 16. juni 1852, til ære for kong Frederik 7.s gemalinne grevinne Danner. Mer om dem senere. Befolkningen lovet "*aarligen at fejre Grundlovens givelse*", men grunnlovsfestene opphørte på et ukjent tidspunkt på 1800-tallet. Partiet Venstre introduserte sommermøter her i juli 1904, og allerede det første året møtte omkring 3000 mennesker frem. De fleste av partiets ledende personer har holdt taler her, blant annet leder Uffe Ellermann og innenriksminister Lars Løkke Rasmussen. Og publikum har blitt velsignet med skuespill. På Dannerhøj er det reist minnestener for alle Venstres representanter på Folketinget som har blitt *gjenvælt*, en ære som har tilkommet bare fire mennesker de siste 90 år:

Bodil Thrane, Jens Chr. Christensen, Hans Pinstrup og P. P. Pinstrup. Legg likevel særlig merke til flaggstangen: Den er rød og hvit, akkurat som danskene: "*Vi er røde, vi er hvite.*"

Søhedens Bakke i Pajhede Skov

Jeg oppsøkte Pajhede Skov første gang i skumringen, og opplevde noe jeg aldri har opplevd verken før eller senere: Jeg formelig vasset i fasaner. Og når jeg sier *vasset* så mener jeg *vasset*. De piltret rundt bena mine på sin fasaniske måte, hele tiden nesten så nær at jeg kunne ta på dem, men likevel så langt unna at jeg akkurat ikke klarte det. Jeg fikk en følelse av at de var *tamme*.

Titalls fasaner i slengen, undrende på hva jeg hadde i skogen å gjøre så sent på dagen? Kunne jeg kanskje ikke lese? At det bare var adgang frem til solnedgang?

Jeg fortalte dem at jeg skulle til Søhedens Bakke (112 meter), og det syntes fasanene var en god idé. De ville gjerne slå følge. (Ja, de ville *vise meg veien*, når sant skal sies.) Jeg tror ikke de hadde vært der på en god stund, for de pilte ivrig i forveien, som om de gledet seg til gjensynet med toppen. Underveis passerte vi flere jakttårn, og disse, kombinert med det høye gjerdet rundt skogen (som er privat), viste med all mulig tydelighet hvilken rolle skogen har.

Personlig holder jeg med fasanene. Jeg er ikke vegetarianer, men jeg er tilhenger av å gi fugler og vilt *en sjanse*. Ikke sitte i et tårn i et inngjerdet område og vente på at en intetanende skapning skal komme forbi, bare for å servere den en kule eller neve hagl i skrotten. Det er *feigt*.

Stort mer er det ikke å si om Søhedens Bakke.

Bortsett fra å forklare litt nærmere hva *postamentet* på toppen er, ettersom du treffer på disse over hele

Danmark, og spesielt på toppene. Et postament er, rent fysisk, en én meter høy tilhugget granittsten, faststøpt i én kubikkmeter betong. Området omkring er fredet i en avstand som står angitt på stenen. Men først og fremst er postamentet et *trigonometrisk punkt*, hvis beliggenhet på jordkloden er bestemt med svært nøyaktige målinger. De trigonometriske punktene inngår i et overordnet nett av punkter som benyttes som grunnlag når man utarbeider kart.

Gi meg et fast punkt, og jeg skal rokke verden.